

Sociolingüística

Raquel Casesnoves
Josep J. Conill
Eva Codó
Joan Pujolar Cos

PID_00184482

Material docent de la UOC

Raquel Casesnoves

(Xàtiva, 1972). Llicenciada en Filologia Hispànica per la Universitat de València i doctora en Antropologia per la Universitat de Montreal. És investigadora Ramón y Cajal des de l'any 2008 en l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra. IP del projecte nacional *La previsión del futuro de las comunidades bilingües en contextos multilingües: el caso catalán aquende y allende nuestras fronteras*. Ha realitzat estades postdoctorals a la Universitat d'Ottawa. Algunes de les seves publicacions destacades són "The Valencian revival: why usage lags behind competence", *Language in Society* (2004); "The effect of prestige in language maintenance: the case of Catalan in Valencia" dins *Journal of Estonian and Finno-Ugri Linguistics* (2011); "Changing linguistic attitudes in Valencia. The effects of Language Planning Measures" dins *Journal of Sociolinguistics* (2010) i "¿Tienen un rol especial las jóvenes en la supuesta recuperación del valenciano?" dins *Sociolinguistic Studies* (2010).

Josep J. Conill

(Castelló de la Plana, 1961). Treballa com a professor de secundària i ha estat professor associat de la Universitat Jaume I. La seva obra enllaça la sociolingüística aracliana del conflicte amb la teoria de catàstrofes i la sociologia sistèmica de Luhmann. Amb Àngelo Cristóvão ha editat *Do Latim às Linguas Nacionais* (2004), de Lluís V. Aracil. És autor de *Del conflicte lingüístic a l'autogestió* (Barcelona: IEC, 2007), del volum d'aforismes *Submarins de butxaca* (Lleida: Pagès, 2008) i dels llibres de poesia *Desposseïció* (2002) i *La nit en blanc* (2011). Manté el web <http://www.josepconill.cat/>.

Eva Codó

(Barcelona, 1971). És màster en Lingüística per la Universitat de Lancaster (Regne Unit) i doctora en Filologia anglesa per la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment, és professora agregada de la UAB, on imparteix cursos de pragmàtica i de sociolingüística de l'anglès, així com de mètodes de recerca qualitativa. És membre del grup de recerca CIEN (Comunicació Intercultural Estratègies de Negociació). Treballa en l'àmbit del multilingüisme des de la perspectiva de la sociolingüística crítica i etnogràfica. Ha investigat les pràctiques comunicatives i les ideologies lingüístiques en diferents contextos institucionals a Catalunya. La seva recerca ha estat publicada en revistes internacionals. També és autora de la monografia *Immigration and Bureaucratic Control: Language Practices in Public Administration*, publicada per Mouton de Gruyter l'any 2008.

Joan Pujolar Cos

Llicenciat en Filologia Anglògermànica i Filologia Catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona i doctorat per la Universitat de Lancaster. Professor dels Estudis d'Arts i Humanitats de la Universitat Oberta de Catalunya des de 1998. Ha publicat diversos treballs sociolingüístics sobre el món juvenil, la immigració i el turisme.

L'encàrrec i la creació d'aquest material docent han estat coordinats per la professora: Maite Puigdevall Serralvo (2012)

Primera edició: febrer 2012

© Raquel Casesnoves, Josep J. Conill, Eva Codó, Joan Pujolar Cos

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2012

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Eureka Media, SL

Dipòsit legal: B-3.169-2012

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Introducció

Quan era estudiant de doctorat al departament de gal·lès a la Universitat de Cardiff vaig tenir l'oportunitat i el privilegi de seguir les classes de sociolingüística que donava el professor Nikolas Coupland al departament d'anglès. Recordo que el primer dia de classe, després de presentar-se, ens va posar al davant un full amb una llista de preguntes. Bé, ja comencem amb un examen, vaig pensar! No es tractava d'un examen va dir ell, sinó d'una petita prova per verificar quins coneixements previs teníem de la sociolingüística. Jo havia fet la sociolingüística durant la carrera de Filologia catalana a Girona amb el professor Xavier Lamuela, assignatura que m'havia apassionat des del començament i és per això que em vaig decantar per aquesta disciplina quan vaig decidir continuar els estudis i fer el doctorat. Estava encuriosida per saber si la sociolingüística que havia après a Girona, o sigui a Catalunya, un país amb dues llengües oficials una d'elles minoritzada, s'assemblava o tenia alguna cosa a veure amb la sociolingüística que s'ensenyava a Cardiff, País de Gal·les, Regne Unit, també bilingüe, però ensenyada des del departament d'anglès i segurament des d'una perspectiva anglosaxona. La prova o exercici no va ser massa complicat i vaig poder anar responent amb més o menys detall les preguntes. Tanmateix, de seguida vaig veure que tenia més coneixements de la sociologia del llenguatge que no pas del variacionisme o de la sociolingüística interaccional. Els estudis "ubicats" en la sociologia de la llengua han predominat als Països Catalans i han generat treballs emblemàtics per part de sociolingüistes de gran talent, com el valencià Lluís Vicent Aracil. Aquest fet és molt comprensible ja que la situació de contacte de llengües en què viu la llengua catalana i la preocupació constant pel seu futur ha propiciat que molts sociolingüistes del nostre domini lingüístic centressin els seus estudis des d'aquesta perspectiva, amb l'objectiu de contribuir a assegurar el futur de la nostra llengua.

Els materials que teniu a les vostres mans estan inspirats en aquelles lliçons del professor Coupland, però també del que vaig aprendre amb el professor Lamuela. Tanmateix, la sociolingüística, com la resta de disciplines, està en constant transformació. Per tant, alguns dels pressupòsits i postulats plantejats a la dècada dels seixanta del segle passat, moment en què podem marcar la gènesi de la sociolingüística com a disciplina "separada" de la lingüística, han estat contestats o s'han transformat en nous postulats. Aquests materials pretenen ser, doncs, un mena de recorregut per la història de la disciplina que s'ha anat desenvolupant d'una manera heterodoxa i no seqüencial. Aquí se'n presenten els principals exponents i quines han estat les seves aportacions teòriques i metodològiques més remarcables. Així doncs, l'objectiu dels continguts que trobareu a continuació és proporcionar-vos una introducció a la

sociolingüística i a les principals subdisciplines i corrents de pensament des d'una perspectiva internacional, sobretot anglosaxona però també europea i catalana.

El mòdul 1 està dedicat a la **sociolingüística de la variació**, perspectiva que ha dominat clarament el món angloparlant i altres àmbits monolingües. Es podria dir que aquesta perspectiva d'estudi és la més "lingüística" de la sociolingüística, ja que centra el seu interès en la variabilitat i el canvi de la llengua. De fet, com veureu en aquest mòdul, per William Labov, considerat el pare del variacionisme, la sociolingüística era l'única manera de fer lingüística, contraposada a la lingüística estructural o saussuriana. Per ell el fenomen lingüístic no es podia deslligar de la condició dels seus parlants perquè la llengua està estructurada i condicionada socialment. Així, la variació de la llengua no només s'estudia per comprovar que un so concret es pot pronunciar d'una manera o d'una altra, sinó que aquesta variació ens pot donar molta informació sobre l'individu que el produeix: de gènere, de classe social, de nivell d'estudis o d'origen geogràfic. Un dels postulats més importants aportats per Labov va ser que totes les llengües tenen regles d'ús que es poden identificar i descriure i que a la vegada és possible també descriure els mecanismes que provoquen aquests canvis. A casa nostra, l'estudi del variacionisme és minoritari en comparació a altres branques de la sociolingüística, per raons que ja s'han mencionat més amunt. El lingüista alacantí Francisco Gimeno n'introdueix els postulats i els aplica al valencià. Ha estat, però, sobretot Teresa Turell que des de la Universitat de Barcelona impulsa aquests estudis i n'exerceix el mestratge a tot un grup de sociolingüistes destacats en la matèria com Miquel Àngel Pradilla o Núria Alturo entre altres.

El mòdul 2 presenta una altra perspectiva dins la sociolingüística anomenada de fet **sociologia de la llengua** o lingüística. Com el mateix nom indica, els aspectes socials hi tenen molt més pes que no pas els lingüístics i, per tant, aquesta "branca" de la sociolingüística és la menys lingüística de totes, en contraposició al variacionisme i fins i tot a la sociolingüística interaccional que estudiareu al mòdul 3, tot i que amb aquesta darrera hi té força punts en comú, per centrar l'interès en els usos lingüístics en comunitats bilingües i multilingües. Aquest mòdul fa un repàs de com es va originar aquest camp d'estudi i quines aportacions hi han fet tant sociòlegs com sociolingüistes, presentant-ne els màxims exponents, començant per August Compte, considerat el fundador de la sociologia i acabant per les propostes del també sociòleg Niklas Luhmann, en el marc d'una sociologia de la comunicació. El tema principal d'estudi des d'aquesta perspectiva és el manteniment i la substitució lingüístics, o sigui l'estudi del perquè en contextos bilingües i multilingües unes comunitats mantenen la seva llengua i altres l'abandonen. Els postulats de Joshua Fishman, un dels sociolingüistes de més renom dins d'aquesta branca d'estudi, han tingut gran influència, sobretot la seva reinterpretació de la "diglòssia" de Ferguson i també el concepte de la inversió de la substitució lingüística que també aplica al cas del català. Als Països Catalans hi ha molts estudis i sociolingüistes que dediquen els seus esforços a aquest camp de la

sociolingüística ja que hi veuen una via per contribuir a la salvaguarda de la nostra llengua. Un dels més destacats i del qual s'ha fet ressò fora de les nostres fronteres és el valencià Lluís Vicent Aracil. També analitzarem quines han estat les seves aportacions teòriques sobretot pel que fa al concepte de conflicte lingüístic i als processos de minorització lingüística.

El mòdul 3 centra l'atenció en el que s'anomena la **sociolingüística interaccional**, que es diu així pel fet que des d'aquesta perspectiva es considera que la millor manera d'entendre la relació entre llengua i societat és la interacció social. Aquesta branca de la sociolingüística s'entronca amb l'etnografia de la comunicació, els pares o precursors de la qual foren els americans Del Hymes i John Gumperz. Aquests sociolingüistes i altres que veureu conceben la llengua com un dels recursos de la comunicació i van estudiar la parla d'una manera situada, cara a cara, i com a esdeveniment comunicatiu concret. Els interessava estudiar la "competència comunicativa", en contraposició a la "competència lingüística" chomskyana, o sigui el coneixement lingüístic pràctic i contextual que qualsevol parlant té per poder-se comunicar i això, a nivell de petit grup o comunitat. En aquest context, fenòmens com els malentesos, o la cortesia en la parla hi han tingut especial protagonisme. Els contextos plurilingües ofereixen molts elements d'anàlisi d'aquestes pràctiques i és per això que molts estudis es centren a explicar i descriure la relació entre diferents formes de parla o codis i les funcions comunicatives. Un dels conceptes clau en aquest camp ha estat el de les "alternances de codi" o *code-switching*, una pràctica bilingüe que Gumperz va descriure com un fenomen complex i ric lluny de denotar manca de competència o poc nivell d'estudis.

Finalment, el mòdul 4 s'endinsa en el que s'anomena **sociolingüística crítica**. Com diu l'autor del mòdul, no la podem considerar pròpiament un camp disciplinari de la sociolingüística ni una teoria concreta. Sota aquest epígraf s'hi aglutinen un conjunt d'investigadors que des de diferents disciplines afins comparteixen una visió no consensual i crítica del fet lingüístic i de la mateixa disciplina lingüística en contraposició a la visió consensual de la societat que comparteixen els estudis que hem vist en els mòduls anteriors, exceptuant els postulats d'Aracil i altres sociòlegs de la llengua. Des d'aquesta perspectiva es concep la societat com si estigués composta de diferents grups, que lluiten per aconseguir i mobilitzar uns recursos limitats segons els seus interessos. Les llengües són un d'aquests recursos i, per tant, els seus usos no seran mai neutrals. Per als estudiosos que s'emmarquen en aquest corrent de pensament el que és pertinent de preguntar-se és de quina manera els usos lingüístics contribueixen a mantenir o transformar les relacions de desigualtat dels grups definits per qüestions de llengua però també de classe social, de gènere, etc. Des d'aquesta perspectiva les ideologies lingüístiques, o sigui les creences que tenen les persones i els grups sobre les llengües, serà un dels elements clau per entendre aquestes relacions de poder. Un dels ideòlegs que ha tingut gran influència en aquest corrent de pensament ha estat Pierre Bourdieu, que parla de la llengua com a "capital lingüístic". Veurem també els postulats de Bahtin entorn de la perspectiva anomenada "dialògica" que intenta donar resposta al

problema de la relació entre forma i significat. Acabarem el mòdul amb una selecció dels temes principals que s'han tractat sota aquest camp d'estudi: llengua i etnicitat, interseccionalitat i feminisme, i les ideologies lingüístiques i la globalització.

No podria acabar aquesta introducció sense fer esment d'una omisió. Una de les branques o subdisciplines que ha quedat fora d'aquests materials és l'anomenada *psicologia social de la llengua*, que com el seu nom indica, aplica mètodes i conceptes de la psicologia social per entendre qüestions sociolingüístiques. El fenomen que més ha interessat en relació a aquesta perspectiva d'estudi del fet lingüístic com a fet social ha estat el de les "actituds lingüístiques". Aquesta llacuna o omisió s'intentarà suplir amb lectures complementàries.

Així doncs, en completar aquesta assignatura tindreu un coneixement de la gènesi d'aquesta disciplina, com ha evolucionat, quines preguntes s'han anat fent els sociolingüistes des de les diferents perspectives i com les seves "troballes" i aportacions teòriques i metodològiques han contribuït a fer-nos entendre la complexa interrelació entre llengua i societat, o sigui què ens diu la llengua de la societat on aquesta o aquestes llengües es parlen; i quins aspectes socials ens proporcionen un millor coneixement de la llengua.

Maite Puigdevall

Objectius

Els objectius que han d'assolir els estudiants amb aquesta assignatura són els següents:

1. Conèixer la gènesi de la sociolingüística com a disciplina.
2. Familiaritzar-se amb els principals corrents ideològics i subdisciplines de la sociolingüística.
3. Saber identificar els principals sociolingüistes tant a nivell internacional com català i les seves aportacions a la disciplina.
4. Entendre les orientacions i els conceptes més importants de la matèria estudiada i familiaritzar-se amb la terminologia pròpia de la disciplina.
5. Conèixer diferents mètodes de la recerca sociolingüística.
6. Aprendre a utilitzar les idees i conceptes presentats per a interpretar la situació sociolingüística als Països Catalans.
7. Poder arribar a llegir amb comoditat i de manera crítica textos especialitzats d'aquest camp.

Continguts

Mòdul didàctic 1

La sociolingüística variacionista

Raquel Casesnoves

1. Fonaments de la sociolingüística de la variació
2. Els factors que motiven la variació en la parla
3. El canvi lingüístic
4. Conclusió i recapitulació

Mòdul didàctic 2

La sociologia del llenguatge

Josep J. Conill

1. El projecte fundacional d'Auguste Comte
2. De la *Belle Époque* a mitjan segle XX: el paradigma llengua i cultura
3. El paradigma la llengua en la societat
4. El desenvolupament de la sociologia del llenguatge a Europa: una cruïlla de plantejaments
5. Cap a una sociolingüística general: la sociologia del llenguatge com a sociologia sistèmica de la comunicació. El projecte de Niklas Luhmann

Mòdul didàctic 3

La sociolingüística de la interacció

Eva Codó

1. La interacció situada en els estudis sociolingüístics
2. Tradicions formatives
3. Les pràctiques bilingües i plurilingües situades

Mòdul didàctic 4

La sociolingüística crítica

Joan Pujolar Cos

1. Marxisme, discurs i sociolingüística
2. Sociolingüística i política
3. Capital, *habitus* i mercat lingüístic
4. Lingüística i sociolingüística
5. Temes de sociolingüística crítica